

VIJF REDENEN OM TROTS TE ZIJN OP DE VRIJHEID VAN ONDERWIJS

voor rondetafelgesprek
over Artikel 23 Grondwet

Woerden
4 september 2019



Vereniging voor katholiek
en christelijk onderwijs

Kern

De vrijheid van onderwijs geeft ouders de vrijheid om een school voor hun kind te kiezen die bij hun visie of levensovertuiging past. Miljoenen mensen maken gebruik van dit waardevolle democratische grondrecht. Als dit grondrecht wordt misbruikt, is het de taak van het onderwijs én de overheid om de vrijheid van onderwijs weerbaar te maken. Verus wil zich daarvoor inspannen en samen met zijn leden oplossingen aandragen die werkbaar zijn voor bestuurders, docenten, ouders en kinderen in het onderwijs.

Vrijheid van onderwijs, zoals geregeld in Artikel 23 van de Grondwet, staat weer volop in de belangstelling vanwege een aantal incidenten op slecht functionerende scholen. De hernieuwde belangstelling voor de vrijheid van onderwijs kan niet los gezien worden van de ontwikkelingen rondom het islamitische Cornelius Haga Lyceum in Amsterdam. Begin maart 2019 kaartte de onderwijsinspectie in een rapport het financiële wanbeheer en het gebrekkige burgerschapsonderwijs op het Cornelius Haga Lyceum aan. Eerder waarschuwde de AIVD in een ambtsbericht voor antidemocratische invloeden op deze school. Ministers Slob en Van Engelshoven presenteerden mede naar aanleiding van de situatie bij het Cornelius

Haga Lyceum een serie maatregelen om eerder in te kunnen grijpen bij slecht presterende scholen (onder de noemer Uitbreiding instrumentarium onderwijstoezicht).

Hoe past Artikel 23 van de Grondwet in onze tijd?

Deze vraag staat centraal in het rondetafelgesprek op 4 september 2019. In dit bekende artikel uit de Grondwet wordt openbaar en bijzonder onderwijs gelijkberechtigd met de afspraak dat de overheid beide in gelijke mate bekostigt. De gelijke bekostiging werd uiteindelijk een breed gedragen compromis.¹ Verus betoogt in dit position paper dat er vijf redenen zijn om trots te zijn op de vrijheid van onderwijs:

1

Het huidige scholenaanbod voorziet in de maatschappelijke behoefte van ouders om een school te kiezen die bij hun kind past (keuzevrijheid en diversiteit).

2

Vrijheid van onderwijs is een essentieel onderdeel van de Nederlandse identiteit.

3

Vrijheid van onderwijs borgt de pedagogische ruimte van scholen om hun maatschappelijke opdracht vorm te geven.

4

Vrijheid van onderwijs draagt bij aan de sociale cohesie in de samenleving.

5

Verantwoordelijke overheid garandeert de vrijheid van onderwijs.

1

Het huidige scholenaanbod voorziet in de maatschappelijke behoefte van ouders om een school te kiezen die bij hun kind past (keuzevrijheid en diversiteit).

Het aanbod van zowel openbaar als bijzonder onderwijs voorziet in een behoefte. Ouders zijn erg tevreden met het Nederlandse schoolaanbod. Dat blijkt uit onderzoek dat in opdracht van Verus en VGS in 2016 door TNS NIPO is uitgevoerd.^{II} Uit dit onderzoek blijkt dat maar liefst 85% van

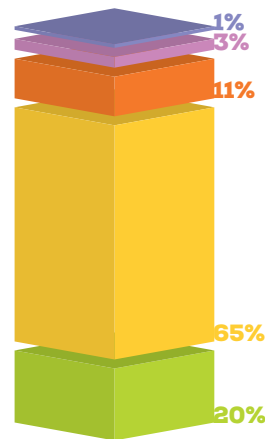
de ouders met een kind in het primair onderwijs en 83% van de ouders met een kind in het voortgezet onderwijs (zeer) tevreden is met het schoolaanbod waaruit zij kunnen kiezen. (Zeer) tevreden ouders zijn voornamelijk tevreden vanwege voldoende aanbod, keuzemogelijkheid en diversiteit.

Tevredenheid ouders aanbod scholen

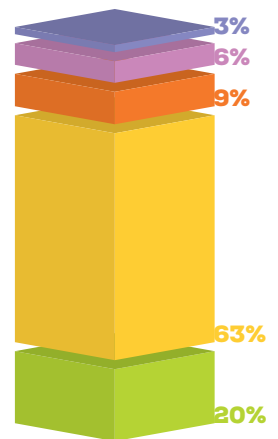
Ruim 8 op de 10 ouders is (zeer) tevreden over het aanbod van scholen waaruit men kan kiezen.



Primair Onderwijs (n=568)



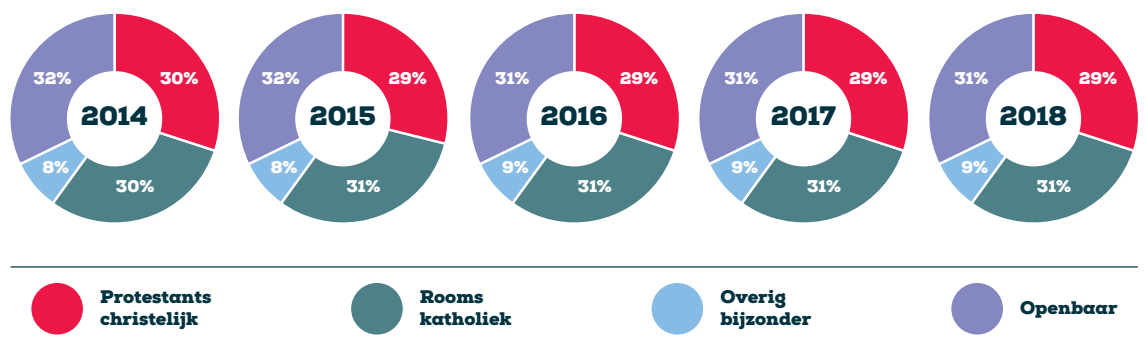
Voortgezet Onderwijs (n=610)



Uit onderstaande grafiek blijkt ook dat het aanbod van zowel openbaar als bijzonder onderwijs voorziet in een behoefte. In 2018 bestaat het aandeel openbare basisscholen uit 31,8 procent en het aandeel bijzondere

basisscholen uit 68,2 procent.^{III} De verhouding tussen scholen met verschillende denominaties is al jaren stabiel, ondanks het feit dat het absoluut aantal scholen in het primair onderwijs daalt.

Onderwijsinstellingen basisonderwijs naar denominatie



2

Vrijheid van onderwijs is een essentieel onderdeel van de Nederlandse identiteit.

De resultaten uit het onderzoek van TNS NIPO komen overeen met een recente SCP-publicatie, 'Denkend aan Nederland'. Deze publicatie "analyseert en beschrijft datgene wat Nederlanders zien als een Nederlandse identiteit en wat ons als Nederlanders bindt en scheidt". Nederlanders voelen zich niet alleen verbonden met elkaar via de Nederlandse taal, maar ook via waarden als vrijheid, gelijkheid tussen man en vrouw en tussen homo en hetero, democratie en algemeen kiesrecht, de grondwet, persvrijheid, vrijheid van meningsuiting en van onderwijs.^{IV}

De vrijheid van onderwijs voelt voor Nederlanders als een belangrijk onderdeel van de Nederlandse identiteit. Op

een dieper liggend niveau vormt de vrijheid van onderwijs dan ook een essentieel onderdeel van de democratische rechtsstaat. Het pluriforme karakter van de Nederlandse samenleving is mede in de vrijheid van onderwijs verankerd in onze grondwet. Of zoals Marcel ten Hooven het recent optekende in een artikel in De Groene Amsterdammer: "De Pacificatie kun je zien als de rechtsstatelijke verankering van de pluriforme samenleving: iedereen was nu gelijk voor de wet, ongeacht de onderlinge verschillen. (...) De Nederlandse democratie, opgevat als een vorm van samenleven waarin iedereen tot zijn recht kan komen, werd met het bestel dat uit de Pacificatie voortkwam dus volwassen, ook als leerschool voor tolerantie."^V

3

Vrijheid van onderwijs borgt de pedagogische ruimte van scholen om hun maatschappelijke opdracht vorm te geven.

De vrijheid van onderwijs is een vorm van inclusieve neutraliteit. Steeds vaker wordt het belang van deze inclusieve houding van de overheid benadrukt. Zo schreef Herman Tjeenk Willink, de voormalige vicepresident van de Raad van State, in een recente publicatie dat "steeds vaker de opvatting wordt gehuldigd dat godsdienst en levensovertuiging een individuele aangelegenheid zijn, als gevolg van de scheiding tussen kerk en staat. Die opvatting mist dat in Nederland de verschillende godsdiensten en levensovertuigingen door de staat gelijk worden behandeld om een verbindende rol in de publieke ruimte te kunnen spelen. De onderwijspacificatie van 1917 vormt daarvan een voorbeeld. De financiële gelijkstelling van het openbaar en het bijzonder onderwijs was vooral de erkenning dat de publieke ruimte niet (alleen) de overheid toebehoort, maar (vooral) de burgers, zowel collectief als individueel. Burgers die zich op grond van een gemeenschappelijke visie of levensovertuiging willen inzetten voor het algemeen belang zoals zij dat zien. (...) Zeker nu de behoefte aan zingeving en onderlinge verbinding groeit, moet er ruimte blijven om daaraan een eigen invulling te geven."^{VI}

De vrijheid van onderwijs geeft in deze tijd ruimte aan scholen om invulling te geven aan hun maatschappelijke opdracht.^{VII} Volgens Verus is de maatschappelijke

opdracht van de school pedagogisch: kinderen en jonge mensen ondersteunen in hun ontwikkeling en vorming voor een samenleving waar ze volop onderdeel van zijn. De pedagogische visie van een school is onlosmakelijk verbonden met de mensvisie erachter en daarmee ook met de religieuze of levensbeschouwelijke visie waar de mensvisie uit voortkomt. In hun vormende taak gebruiken scholen op levensbeschouwelijke grondslag verhalen en gebruiken die zij van waarde vinden om door te geven aan de nieuwe generatie. De vrijheid van onderwijs geeft dus de ruimte aan scholen om invulling te geven aan wat zij goed onderwijs achten. Ook dat is onderdeel van de maatschappelijke opdracht van scholen.

Verus voert daarom een discussie met zijn leden over de bedoeling van de vrijheid van onderwijs. Leerlingen zijn naar mening van Verus geen extrapolatie van hun cijfers, maar jonge mensen voor wie de hele toekomst nog openligt. De opdracht van het bijzonder onderwijs is om die toekomst naar het kind te halen, in plaats van het kind in de richting van een bepaalde toekomst te wijzen/duwen. Deze discussie over de bedoeling van de vrijheid van onderwijs is naar het idee van Verus veel relevanter dan de discussie over het bestaan ervan.

4

Vrijheid van onderwijs draagt bij aan de sociale cohesie in de samenleving.

Het bijzonder onderwijs vervult een belangrijke rol in de opvoeding van een meerderheid van de Nederlandse leerlingen. Zowel het openbaar als het bijzonder onderwijs hebben gezamenlijk de taak om bij te dragen aan het tegengaan van segregatie en het bevorderen van de sociale cohesie. Ten onrechte wordt soms aangevoerd dat bijzonder onderwijs sociale segregatie in de hand zou werken. Verus illustreert aan de hand van cijfers uit de stad Rotterdam dat dit niet aan de orde is.

In Rotterdam gaan 52.166 leerlingen naar het basisonderwijs. 16% van de leerlingen in Rotterdam valt onder de zogenaamde gewichtenregeling. De gewichtenregeling is er om onderwijsachterstanden te bestrijden en het gewicht wordt bepaald aan de hand van het opleidingsniveau van de ouders. Bijzondere scholen nemen relatief net zoveel 'gewichtenleerlingen' op als openbare scholen. Absoluut nemen bijzondere scholen meer leerlingen op (5.561) dan openbare scholen (2.786). Zoomen we in op kleinere schoolbesturen met minder dan vijfhonderd leerlingen, dan springen de katholieke schoolbesturen in het oog. 31% van de leerlingen op scholen van kleine katholieke schoolbesturen valt onder de gewichtenregeling, ver boven het gemiddelde van 16%. Op scholen met een bijzondere pedagogische visie, zoals Montessori, Dalton of Jenaplan, valt 5% van de leerlingen onder deze regeling.

Kijken we naar de cijfers in Nederland dan neemt het bijzonder onderwijs in absolute zin meer leerlingen (79.000) op die onder de gewichtenregeling vallen dan het openbaar onderwijs (42.560). Deze cijfers onderstrepen de gezamenlijke opdracht van alle scholen om bij te dragen aan de sociale binding in de samenleving. Eerder verwoordde de Onderwijsraad het zo: "Op voorhand is een bijzondere of een openbare school, of een school met een heterogene of een homogene leerlingpopulatie, niet méér of minder bevorderend voor sociale binding. Beide kunnen daaraan bijdragen. Van cruciaal belang zijn de waardeoriëntaties in de school. (...) In de visie van de raad zijn openbaar en bijzonder onderwijs dus beide nodig. Het is een algemeen gegeven dat het Nederlandse bijzonder onderwijs in al zijn varianten, met de vrijheid van richting en inrichting die het geniet, betrokken en verantwoordelijke burgers aflevert. Dit geldt evenzeer voor het Nederlandse openbaar onderwijs. Een stelsel met alleen (bekostigde) openbare scholen zou afbreuk doen aan de keuzevrijheid van ouders en hen verhinderen om hun kinderen onderwijs te laten volgen aan een school die complementair is aan hun specifieke opvattingen over opvoeding."^{VIII}

5

Verantwoordelijke overheid garandeert de vrijheid van onderwijs.

Vrijheid van onderwijs is onlosmakelijk verbonden met verantwoordelijkheid. Verus wil zich daarom inspannen om de vrijheid van onderwijs weerbaar te maken. Een goede invulling van onderwijs op het gebied van bijvoorbeeld democratisch burgerschap kan de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat en (grondwettelijke) vrijheden versterken. Burgerschapsvorming is een verantwoordelijkheid die past bij scholen en die scholen ook serieus horen te nemen.

In het Nederlandse onderwijssysteem staan alle scholen onder toezicht van de onderwijsinspectie. Daardoor komt een incident zoals het Cornelius Haga Lyceum veel eerder aan het licht dan in landen waar dit soort scholen niet zichtbaar voor de overheid bestaan. Een verantwoordelijke overheid garandeert daarom de vrijheid van onderwijs en maakt deze vrijheid weerbaar tegen mensen die deze vrijheid misbruiken. Zowel overheid als scholen hebben de plicht om op te komen tegen activiteiten in en buiten het onderwijs, die de rechtsstaat ondermijnen. Mét behoud van artikel 23 van de Grondwet en mét verstandig wetgevingsbeleid.

I Wim de Jong, Heer & Meester. Vrijheid van onderwijs 1917-2017 (Woerden, 2017).

II Verus, Ouders erg tevreden over Nederlands schoolaanbod (<https://www.verus.nl/actueel/nieuws/ouders-erg-tevreden-over-nederlands-schoolaanbod>).

III Onderwijs in Cijfers, Aantallen instellingen primair onderwijs (<https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/po/instellingen/aantallen-instellingen-po>).

IV SCP, Denkend aan Nederland (Den Haag, 2019).

V Marcel ten Hooven, Neutraal onderwijs bestaat niet (<https://www.groene.nl/artikel/neutraal-onderwijs-bestaat-niet>).

VI Herman Tjeenk Willink, Groter denken, kleiner doen (Amsterdam, 2018).

VII Theo van der Zee, In deze tijd zorgt bijzonder onderwijs voor tegenspraak (<https://www.nrc.nl/nieuws/2019/07/29/in-deze-tijd-zorgt-bijzonder-onderwijs-voor-tegenspraak-a3968550>).

VIII Onderwijsraad, Artikel 23 Grondwet in maatschappelijk perspectief (Den Haag, 2012).